

ปัจจัยที่กำหนดบทคนไว้ในละครโทรทัศน์และอภิปรายผล

ปัจจัยที่กำหนดการนำเสนอบทคนรับใช้ในละครโทรทัศน์

เป็นที่น่าสังเกตว่า บทคนรับใช้นั้นปรากฏอยู่ในละครโทรทัศน์ตั้งแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบัน แม้ว่าบทคนรับใช้อาจถูกลดความสำคัญลงไปบ้าง แต่ก็เป็นการจารีต (convention) ที่พอจะมองเห็นได้ในละครโทรทัศน์หลายๆ เรื่อง ปัจจัยต่างๆ ที่มีผลต่อการนำเสนอบทคนรับใช้ มีดังนี้

1) นวนิยาย

บทคนรับใช้ไม่จำเป็นที่จะต้องอยู่ในละครโทรทัศน์ทุกเรื่อง จากการที่ละครโทรทัศน์ส่วนใหญ่มีที่มาจากนวนิยาย ละครโทรทัศน์จึงสัมพันธ์กับนวนิยายเป็นอย่างมาก ผู้เขียนบทละครโทรทัศน์และนวนิยายอย่าง คุณสุภาวดี เทวกุล (สัมภาษณ์ 15 กรกฎาคม 2536) มองว่า นวนิยายนั้นเป็น "แต้มต่อ" ให้กับละครโทรทัศน์ นวนิยายที่เป็นที่นิยมหลายๆ เรื่อง จึงมักจะถูกนำมาทำเป็นละครโทรทัศน์ และบางครั้งก็ถูกนำมาผลิตเพื่อออกอากาศซ้ำใหม่เสมอๆ เช่น คู่กรรม ค่าของคน พรหมไม่ได้ลิขิต น้ำเซาะทราย เป็นต้น

ในขณะเดียวกัน บทประพันธ์ในช่วงต้นทศวรรษ 2500 ซึ่งเป็นช่วงเวลา

เดียวกับที่ละครโทรทัศน์เริ่มนำนวนิยายไปดัดแปลงนั้น นวนิยายประเภทเริงรมย์เป็นที่นิยมมาก นวนิยายแนวรัก (romance) เป็นนวนิยายกระแสหลักของนิยายไทย (สิงห์สนามหลวง , 2536) โดยมีเนื้อหาสอดแทรกอยู่ในนวนิยายแทบทุกประเภท ไม่ว่าจะเป็น นวนิยายรักสุขและรักโศก นวนิยายชีวิตครอบครัวประเภทแม่บัว-ลูกสะใภ้ เมียหลวง-เมียน้อย เขียนโดยนักเขียนหญิงเสียเป็นส่วนใหญ่ เช่น ก.สุรางคนางค์ ดวงดาว วรณศิริ บุษยมาส กาญจนา นาคันทน์ นราวดี ฯลฯ (ตรีศิลป์ บุญขจร , 2525) ซึ่งผลงานของนักเขียนเหล่านี้ล้วนเคยถูกนำมาทำเป็นละครโทรทัศน์แล้วทั้งสิ้น

ภาพสังคมและชีวิตครอบครัวในนวนิยายช่วงต้นๆที่ให้นั้น ยังมีเค้าของสังคมเก่าที่มีการแบ่งชั้นวรรณะ เพราะเป็นลักษณะสภาพสังคมในขณะที่เขียนนวนิยายเรื่องนั้น หรือ อาจจะสามารถได้ว่าเป็นสภาพสังคม "ร่วมสมัย" กับในนวนิยายนั้น ในขณะเดียวกัน จากการที่สภาพการใช้ชีวิตมีความเรียบง่าย นวนิยายจึงมาจากจินตนาการเสียเป็นส่วนใหญ่ๆ เนื้อหาของบทประพันธ์มักเกี่ยวข้องกับชนชั้นสูง หรือครอบครัวที่ร่ำรวย เช่น บทประพันธ์ของ ดวงดาว ซึ่งผู้ประพันธ์เป็นอยู่ในตระกูลสูง เรื่องที่เขียนออกมาจึงมักจะเกี่ยวกับ "เจ้า" หรือชนชั้นสูง บทคนใช้จึงจำเป็นต้องมีเพื่อให้ภาพชีวิตในนวนิยาย หรือละครนั้นมีความสมบูรณ์ แต่เมื่อสังคมมีความเปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะในช่วงหลังสงครามโลกและหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองทำให้แง่มุมของชีวิตมีมากขึ้น นวนิยายในช่วงหลังๆจึงมาจากชีวิตจริงเสียเป็นส่วนใหญ่ (สุภาวี่ เทวกุล , สัมภาษณ์ 15 กรกฎาคม 2536)

จากการที่ดัดแปลงนวนิยายมาเป็นละครโทรทัศน์ โดรงเรื่องของ

นวนิยายจึงเป็นตัวกำหนดเบื้องต้นว่าละครเรื่องนั้นจะมีบทคนรับใช้หรือไม่ หากเป็นนวนิยายชีวิตและครอบครัว ที่เกี่ยวข้องกับชนชั้นสูง บทคนรับใช้ก็มีความจำเป็นในการทำให้ภาพที่น่าเสนอเป็นละครมีความสมจริง เป็นไปตามยุคสมัย จากละครที่นำมาศึกษา ได้แก่ เรื่องสองฝั่งคลอง ซึ่งเสนอภาพชีวิตของคนในสมัยรัชกาลที่ 7 ที่ยังนิยมเลี้ยงข้าทาสบริวารจำนวนมากไว้ในบ้าน ในฝัน ที่มีโครงเรื่องเกิดขึ้นในราชสำนัก บ่วง ซึ่งมีโครงเรื่องเกี่ยวข้องกับเจ้านายทางเหนือ ส่วนนวนิยายที่เสนอภาพชีวิตในครอบครัวได้แก่ เรื่อง เจ้าสาวแสนกล ซึ่งเนื้อหาละครเกิดขึ้นในครอบครัวคหบดี เช่นเดียวกับเรื่องพรหมอลเวง หนึ่งในทรวง ลอดลายมังกร และคนบาป ซึ่งมีการเสนอภาพคนรับใช้ในบ้านของตัวเอง ที่มีฐานะความเป็นอยู่ดี

ยิ่งไปกว่านั้น นวนิยายยังมีบทบาทมากในการกำหนดรูปแบบการนำเสนอบทคนรับใช้ว่า จะอยู่ในรูปตัวละครตามพระตามนาง เช่น บทพระนมชวิฏ ซึ่งเป็นตัวละครตามนางในเรื่องในฝัน บทน้อยจากเรื่องเจ้าสาวแสนกล เป็นต้น หรือ ในรูปแบบของคนรับใช้จริงๆ ที่ทำหน้าที่รับใช้เจ้านายโดยไม่มีบทบาทอะไรในละคร เช่น บทแม่ครัว ในเรื่องบ่วง เด็กรับใช้ชาย ในเรื่องคนบาป เป็นต้น

นอกเหนือไปจากการที่บทประพันธ์กำหนดไว้เบื้องต้นแล้ว การดัดแปลงนวนิยายเพื่อเป็นละคร ยังเป็นสาเหตุที่ในละครโทรทัศน์ต้องมีตัวละครคนรับใช้ กล่าวคือ

ก) เพื่อเพิ่มรายละเอียดให้กับละคร

ละครโทรทัศน์บางเรื่องดัดแปลงมาจากนวนิยายที่มีเนื้อหาไม่ยาวนานนัก โดย อาจจะมีความยาวเพียงเล่มเดียวจบ การเพิ่มตัวละครคนรับใช้เข้าไปเป็น

การเพิ่มรายละเอียดให้กับละครในลักษณะที่เป็นโครงเรื่องย่อย (sub-plot) โดยที่โครงเรื่องหลักไม่เสียความเข้มข้นไป ในขณะที่เดียวกัน บทคนรับใช้ ในนวนิยายบางเรื่องก็เป็นเพียงตัวประกอบที่ไม่สำคัญ ทำให้มีอิสระในการนำเสนอ ผู้เขียนบทสามารถแทรกบทตลกเข้าไปโดยไม่เสียเนื้อเรื่อง ซึ่งการเพิ่มตัวละครเข้าไบนั้น ผู้เขียนจะคำนึงถึงสภาพความเป็นจริงที่เกิดในสังคมจริงด้วย คุณวิเชียร ทั้งสุข (สัมภาษณ์ 30 มีนาคม 2537) ผู้เขียนบทละครโทรทัศน์เรื่องลอดลายมังกร ได้ให้ความเห็นว่า

เรื่องของคนใช้ เป็นเรื่องของการหยิบยกเอาสภาพความเป็นจริงของในครอบครัวต่างๆ มากใช้มากกว่า ครอบครัวคนไทยปัจจุบันก็มีคนใช้ ปัจจุบันก็ยังมีคนใช้อยู่ แต่ในหนังสือส่วนใหญ่ เขาจะเขียนตามสภาพความเป็นจริงคือ จะเขียนย้อน 3-4 ปีที่แล้ว หรือ 5-6 ปีที่แล้วที่ยังมีคนใช้ชุกชุม ไม่นับปัจจุบันนี้

ในขณะที่เดียวกัน จากตารางที่ 3 ก็แสดงให้เห็นว่า นวนิยายมีความสัมพันธ์อย่างมากกับการนำเสนอบทคนรับใช้ ตัวละครคนรับใช้ส่วนหนึ่งจะเป็นตัวละครที่ปรากฏอยู่ในนวนิยายอยู่แล้ว เมื่อนำมาผลิตเป็นละคร ตัวละครเหล่านี้จะถูกนำเสนอด้วย แต่อย่างไรก็ดี ตัวละครคนรับใช้บางตัวก็ถูกใส่ไว้ในละครแม้ว่าไม่ปรากฏในนวนิยาย เช่น เรื่องลอดลายมังกร ดัดแปลงมาจากนวนิยายที่มีความยาวขนาดเล่มเดียวจบ โดยโครงเรื่องหลักเน้นถึงเหตุการณ์ต่างๆ ในชีวิตของเหลียง การเพิ่มบทของส้มแป้น คนรับใช้ในบ้านเข้ามา เพื่อสนับสนุนให้เห็นนิสัยร้ายๆ ของเหมยหลิง ซึ่งเป็นโครงเรื่องรอง และแทรกบทตลกผ่อนคลายให้กับละคร เป็นต้น

ตารางที่ 4
ตารางแสดงที่มาของตัวละครคนรับใช้

ชื่อตัวละคร	ที่มาของตัวละคร	
	นวนิยาย	ละครโทรทัศน์
เรื่องหมาด่า		
แม่อาบ		๐๐
ล่าลี		๐๐
หยอง		๐๐
ลิดา		๐๐
เรื่องลอดลายมังกร		
ส้มแป้น		๐๐
เซ่ง		๐๐
ล่าเจียก		๐๐
เรื่องข่วง		
บัวแปง	๐๐	๐๐
บัวผึ้ง	๐๐	๐๐
ฟองจันทร์		๐๐
แม่ครัว		๐๐
แม่ผาด		๐๐
นางแสงและตาหล้า	๐๐	๐๐

ชื่อตัวละคร	ที่มาของตัวละคร	
	นวนิยาย	ละครโทรทัศน์
เรื่องบัว		
บัวผาด	๐๐	๐๐
เรื่องคนบาป		
สร้อยคำ	๐๐	๐๐
อ่าไฟ	๐๐	๐๐
บัว	๐๐	๐๐
แม่ครัว		๐๐
นายแสง		๐๐
โก้	๐๐	๐๐
เด็กรับใช้ชาย		
เรื่องเจ้าสาวแสนกล		
น้อย	๐๐	๐๐
นายผ่อง	๐๐	๐๐
ลุงสน	๐๐	๐๐
ป้าเพียร	๐๐	๐๐
จ่าปี		๐๐
ประเดิม	๐๐	๐๐
ยายสุข	๐๐	๐๐
เรื่องพรพรหมอลเวง		
นางมั่น	๐๐	๐๐

ชื่อตัวละคร	ที่มาของตัวละคร	
	นวนิยาย	ละครโทรทัศน์
เรื่องพรหมอลเวง		
สายแก้ว	๐๐	๐๐
นางสาย	๐๐	๐๐
นายแก้ว	๐๐	๐๐
ใหม่	๐๐	๐๐
เด็กรับใช้ในบ้าน		๐๐
เรื่องในฝัน		
มรุต	๐๐	๐๐
นินสา	๐๐	๐๐
วิทยา		๐๐
พระนมหาวุฒ	๐๐	๐๐
ครูวาดเขียน	๐๐	๐๐
เชษฐ		๐๐
เรื่องสองฝั่งคลอง		
นายเจิม	๐๐	๐๐
นางเสม	๐๐	๐๐
นางฟอง	๐๐	๐๐
จำปี	๐๐	๐๐
พร้อม	๐๐	๐๐
ม่วง	๐๐	๐๐

ชื่อตัวละคร	ที่มาของตัวละคร	
	นวนิยาย	ละครโทรทัศน์
เรื่องหนึ่งในทรวง		
สมบูรณ์	๐๐	๐๐
แม่โธ	๐๐	๐๐
นายสน	๐๐	๐๐
แจ้ว	๐๐	๐๐
แม่พิมพ์	๐๐	๐๐

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ข) เพื่อสร้างความสมจริงให้กับละคร

จากการที่ละครโทรทัศน์เป็นภาพจำลองชีวิตนี้เอง ที่ทำให้ละครมีความจำเป็นต้องเสนอภาพชีวิตที่จำลองมานั้นให้มีความสมบุณ์ ซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งของการสร้างความสมจริงในละคร (realism) ในงานวิจัยของ Tribe (1987) ศึกษาเกี่ยวกับการสร้างความสมจริงในภาพยนตร์เรื่อง Day of Hope ซึ่งเป็นภาพยนตร์เชิงประวัติศาสตร์การต่อสู้เพื่อตั้งสหภาพแรงงานในประเทศอังกฤษ เขาพบว่า มีจดหมายของประชาชนเขียนเข้ามาให้ความสนใจเกี่ยวกับความสมจริงของภาพ เช่น ละครดูลึบ ฯลฯ เขาพบว่ารายละเอียดความสมจริงเหล่านี้ล้วนมีผลโดยตรงต่อความเชื่อถือของคนดู

ในละครโทรทัศน์ ก็คล้ายคลึงกัน รายละเอียดที่มีความสมจริงสอดคล้องกับเนื้อหาในละครเป็นเรื่องที่มีความจำเป็น แม้ว่าบทประพันธ์จะเป็นตัวกำหนดเบื้องต้นว่า ในละครเรื่องนั้น ต้องมีบทคนรับใช้หรือไม่ ในนวนิยายอาจจะกล่าวถึงคนรับใช้ในภาพรวม โดยใช้คำว่า "ลูกจ้าง" หรือ "เด็กรับใช้" และให้ตัวละครเหล่านี้อาจจะมืบทบาทต่อเรื่องเพียงเล็กน้อย ตัวละครคนรับใช้เหล่านี้จะถูกนำเสนอในละครในลักษณะตัวประกอบ ที่เข้ามาสร้างบรรยากาศสมจริงให้กับละคร ซึ่งตัวละครคนรับใช้ประเภทนี้จะมีจำนวนมาก จากละครที่นำมาศึกษาจะพบตัวละครประเภทนี้จำนวน 30 ตัว จากจำนวนตัวละครคนใช้ทั้งหมด 45 ตัว

แต่อย่างไรก็ดี บางครั้งบทประพันธ์ไม่ได้กล่าวไว้แต่กำหนดว่าตัวเอกเป็นคนมีฐานะร่ำรวย ก็จำเป็นที่จะต้องมืบทคนรับใช้เข้ามาเพื่อให้ภาพที่นำเสนอมีความสมบุณ์มากขึ้น นอกเหนือไปจากการเล่นเป็นตัวชูโรงสร้างอรรถรสให้กับละคร คุณสมบุณ์ ก็ลึบจากถูก ได้ให้ความเห็นไว้ว่า

ถ้าเป็นคนรวยเป็นเศรษฐี ต้องมี แต่ก็ไม่ใช่ว่าเขาคนใช้มาเดินเรื่อง คนรับใช้จะเป็นตัวประกอบคือ อยู่ในบ้านนี้ สำหรับว่าแขกมาก็ควรจะมีสัก นิดหน่อย แต่ถ้าไม่ใช่ว่าคนใช้มาเดินเรื่องบอกนั้นบอกนี้ จะไม่ใช่แบบนั้น แต่ ว่ามีคนใช้สำหรับเรื่องชีวิต มีประกอบบ้านที่มีฐานะหน่อย มันก็ควรมีคนรับใช้ สำหรับบ้านมีฐานะ

(สัมภาษณ์ 14 มีนาคม 2537)

ดังนั้น โลกของละครซึ่งเป็นโลกที่ถูกสร้างมาเพื่อให้ดูสมจริง ผู้เขียนบท จึงต้องคำนึงถึงความจำเป็นที่จะต้องให้ละครใกล้เคียงกับความจริงที่สุด บทคนรับใช้ จึงมีความจำเป็นเหมือนกับเครื่องประกอบฉาก ที่บ่งบอกฐานะของตัวละคร โดย อาจจะประเมินสภาพสังคมจริงๆ ประกอบ เช่น จำนวนคนรับใช้ในบ้าน เป็นต้น

สำหรับในปัจจุบันนั้น บทบาทของตัวละครคนใช้ก็ยังเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับ เรื่องฐานะทางสังคมอยู่เช่นเดิม เจ้านายกับคนรับใช้จึงมีความสัมพันธ์กันใน เชิงพึ่งพิงฐานะเศรษฐกิจ ในขณะเดียวกัน สภาพปริบททางสังคมในละครก็เปลี่ยน ไปตามสภาพความเป็นจริง บทคนรับใช้จึงมีการเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย คุณอารีย์ นักดนตรี (สัมภาษณ์ 27 เมษายน 2536) ได้ให้ความเห็นว่า

เดี๋ยวนี้รูปแบบคนใช้ก็พัฒนาไปเหมือนกัน ซึ่งมันก็พัฒนาไปตามชีวิตความเป็นอยู่ ของเรา คนใช้สมัยก่อนนี้ ถ้าเขาจะตลกโปกฮา เขาก็มักจะอยู่ในครัวของ เขา สมัยนี้ก็มักจะมาเกี่ยวข้องกับนาย มันก็เกี่ยวกับว่าชีวิตประจำวันของเรา มีความเป็นกันเอง ไม่แบ่งชนชั้นแบบสมัยก่อน เพราะฉะนั้นนายกับคนใช้จะพูด เล่นหัวกันได้ คนใช้ก็จะมาชวนนายได้อะไรแบบนี้ มันเปลี่ยนไปในแง่นี้

ในขณะเดียวกัน บทคนรับใช้เองก็ไม่สามารถอยู่โดยขาดบริบทของเนื้อเรื่อง เมื่อเนื้อหาละครโทรทัศน์เปลี่ยนเป็นเรื่องชีวิตรักและครอบครัวที่ลักษณะ "ร่วมสมัย" มากขึ้น บทคนรับใช้จึงต้องมีการเปลี่ยนรายละเอียดให้สอดคล้องกับสภาพสังคมในละคร ตัวตลกตามพระตามนางจึงไม่ได้เป็นพระพี่เลี้ยงหรือนางกำนัลอีกต่อไป หากได้กลายเป็นคุณแม่บ้าน พี่เลี้ยงคนสนิท คนขับรถ ที่ทำหน้าที่รับใช้ "คุณผู้ชาย" และ "คุณผู้หญิง" อยู่ในบ้าน โดยที่ยังมีบทบาททางสังคมยังคงเหมือนเดิม

2) ผู้ผลิตละคร

ละครโทรทัศน์เปรียบเสมือนสินค้าตัวหนึ่งที่ต้องการขายให้กับผู้ชมจำนวนมากที่สุด เนื่องจากการที่ละครโทรทัศน์มีการแข่งขันกันนำเสนอมาก ในการผลิตรายการละคร ผู้ผลิตจึงจำเป็นต้องคำนึงปัจจัยทางการตลาดในแง่การพยายามสื่อความหมายออกไปสู่ผู้ชมให้ได้มากที่สุด และความต้องการของผู้ชม ผู้ผลิตละคร จึงมีบทบาททางอ้อมต่อการนำเสนอบทคนรับใช้ ดังนี้

2.1 บทคนรับใช้กับสื่อความหมายของละคร

สำหรับละครโทรทัศน์นั้น เป็นสื่อกลางประเภทหนึ่งเช่นเดียวกับที่ละครเวที ละครลิเก ฯลฯ อันเป็นสื่อพื้นบ้าน และเป็นสื่อที่รับเอาอารยธรรมตะวันตกทั้งในด้านการแสดงและเทคนิคการผลิต โดยนำมาประยุกต์กับศิลปการแสดงของไทย ทำให้เราเรายังสามารถเห็นเค้าโครงเดิมของละครไทยแบบดั้งเดิมได้ในละครโทรทัศน์ ซึ่ง นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2523) ได้กล่าวถึงการรับเอาวัฒนธรรมอื่นเข้ามาสู่ศิลปการ

แสดงของไทยไว้ว่า

การรับเทคนิควิทยาของการแสดงจากภายนอกมิใช่ของใหม่ในประวัติศาสตร์วัฒนธรรมไทยต้นกำเนิดของการแสดงหลายอย่างของไทย ก็เป็นสิ่งที่มาจากต่างประเทศ ตำรับการแสดงเหล่านั้นถูกดัดแปลงให้สามารถนำข่าวสารเกี่ยวกับ "โลก" ที่คนไทยอยากถ่ายทอดแก่กันมาสู่ผู้รับได้ และทำให้เกิดลักษณะเฉพาะตัว ที่เราเรียกกันว่าแบบ "ไทย" ขึ้น

ลักษณะแบบ "ไทย" อย่างหนึ่งที่ถูกถ่ายทอดจากละครไทยมาสู่การแสดงละครโทรทัศน์ ได้แก่ บทบาทตัวตลก และการวางโครงสร้างตัวละคร ที่จะต้องมีพระเอก นางเอก และตัวตามพระ-ตัวตามนาง หรือแม้ว่าจะไม่มีตัวตามพระตามนาง แต่จะต้องมีการแสดงบทตลก ลักษณะเช่นนี้เป็นรหัสหรือขนบธรรมเนียม (convention) ที่ผู้ชมรับรู้จนเกิดความคุ้นเคย และสามารถที่จะแยกแยะได้ว่าเป็นการวางตัวละครแบบเก่า เพราะ มักจะพบโครงสร้างเหล่านี้ซ้ำๆ กันในการแสดง (redundancy) ลักษณะต่างๆ เหล่านี้ยังปรากฏอยู่ในละครโทรทัศน์จนถึงปัจจุบัน เช่น ในละครเรื่องในฝัน ตัวละครเอกแต่ละตัวจะมีตัวตามพระตามนางประกบ ไม่ว่าจะป็นเจ้าชายโอริสสาที่มรุตเป็นตัวตามพระ ทำหน้าที่คอยแทรกบทตลก หรือเจ้าหญิงพรหมพิลาศ ก็จะมีพระนมขวัญ เป็นตัวตามนาง ทำให้โครงเรื่องที่เกี่ยวเนื่องกับการเมืองคลายความตึงเครียดลง หรือ ในละครเรื่องเจ้าสาวแสนกล น้อย คนรับใช้นางเอก ก็เป็นตัวตามนางที่ออกความคิดให้มีการสลัดตัวกับนางเอก ทำให้เกิดความตลกขึ้นในละคร เป็นต้น

การนำเสนอบทคนรับใช้ในละครโทรทัศน์ สามารถมองได้ว่าเป็นส่วนหนึ่ง

ของเทคนิคการนำเสนอเนื้อหาไปสู่คนดูนอกเหนือไปจากการเป็นตัวสร้างอรรถรส แม้ว่าละครโทรทัศน์จะใช้พระเอก-นางเอก เป็นตัวดำเนินเรื่อง แต่การที่มีคนรับใช้มาคอยสรุป มาบอก หรืออธิบายเรื่อง สร้างความเข้าใจให้กับคนดูได้ง่าย วิธีการนี้อาจจะดูเชยๆ แต่ได้ผลดี เนื่องจากความง่ายในการสร้างความเข้าใจ (ปวันรัตน์ นาคสุริยะ , สัมภาษณ์ 2 เมษายน 2537)

ปรากฏการณ์นี้ เป็นผลสืบเนื่องมาจากการผลิตละคร ซึ่งเป็นธุรกิจแบบหนึ่งนั้น พยายามที่จะทำให้การผลิตเนื้อหารายการเพียงรายการเดียว สามารถเข้าถึงผู้ชมมากที่สุด จึงจำเป็นที่จะต้องทำให้เนื้อหารายการมีความง่ายต่อการชมมากที่สุด วิธีการหนึ่งก็คือ สร้างเนื้อหาตามแบบแผนที่เป็นจารีต (convention) ที่เป็นที่รู้จักกันดีทั้งผู้ผลิตและผู้ชมคุ้นเคยในการชมเป็นกิจวัตร ปวันรัตน์ นาคสุริยะ ได้กล่าวว่า " วัฒนธรรมการดูของเรา ตัวคนดูชินกับการบอกให้ชัด บอกให้รู้จริงอย่ามาให้คิดเอง โดยเฉพาะละครฮอท-ฮิตในปัจจุบัน " (สัมภาษณ์ 2 เมษายน 2537)

ดังนั้น บทคนรับใช้จึงยังเป็นสิ่งจำเป็นอยู่สำหรับผู้ชม แม้ว่าละครในปัจจุบันจะเริ่มใช้การเล่าเรื่องแบบ realistic narrative ที่ถ่ายทอดความหมายผ่านเทคนิคการแสดง และรายละเอียดของเรื่อง que ผู้ชมจะต้องคอยติดตาม เพราะรายละเอียดทุกอย่างของเรื่องล้วนมีเหตุผล (Fisk, 1987) แต่จารีตแบบเก่าที่คนดูส่วนใหญ่คุ้นเคยกับการบอกสิ่งต่างๆ อย่างชัดเจน ซึ่งช่วยให้คนดูสามารถทำความเข้าใจและคาดเดาเรื่องได้ง่ายขึ้น (redundancy) เป็นการช่วยลดความเสี่ยงทางธุรกิจลงได้

นอกเหนือไปจากประเด็นการสื่อความหมายในละครแล้ว ระบบธุรกิจ มีผลโดยตรงต่อการมีบทคนรับใช้น้อยมาก การคัดเลือกเรื่องตั้งแต่ในอดีตจนถึง ปัจจุบัน คำนึงถึงเงื่อนไขสำคัญของละครอยู่ที่การทำให้ผู้ชมมีความสุขไปกับละคร เรื่องนั้น บทคนรับใช้ซึ่งเป็นบทย่อย ได้เข้ามาเสริมเรื่องในจุดนี้ กล่าวอีกนัยหนึ่ง ได้ว่า บทคนรับใช้ได้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของเทคนิคการนำเสนอเรื่องราวในละคร ให้น่าสนใจ คุณจำนง รังสิกุล อดีตหัวหน้าจัดรายการช่อง 4 ได้เล่าถึงหลักการ คัดเลือกละครและบทคนใช้ในยุคเริ่มมีละครโทรทัศน์ไว้ว่า

บทคนรับใช้ไม่ได้ดูเจาะจง ดู synopsis ของเรื่อง ดูโครงเรื่องก่อน เรื่องมัน เป็นอย่างไร มันดีไหม ขึ้นต้นลงท้ายมีเหตุผลไหม เป็นไปในทางที่ดี ในทางที่จะ entertain คนใหม่ หรือจะทำให้คนรับเรื่องง่ายหรือยาก เป็นเรื่องที่มีศิลปะ ในการเล่าเรื่องแบบไหนทาง story technic บทตลกหรือบทคนรับใช้เป็น เรื่องที่แทรกเข้ามา เราไม่ถือเป็นข้ออะไร เราไม่ถือเป็นข้อสำคัญ ถ้าเขามีสคริปต์ ละเอียด เราก็ดูไปด้วยอะไรที่มากไปน้อยไปก็ comment ไป ตรงนี้อาจจะบทตลก มากเกินไป หรือ เรื่องเครียดมากเกินไปควรจะมีบทเบาๆ

(สัมภาษณ์ 22 เมษายน 2536)

หลักการคัดเลือกเรื่องนี้ทำให้เห็นว่าผู้ผลิตละครให้ความสำคัญกับโครง เรื่องมากกว่ารายละเอียดปลีกย่อย และยังเป็นหลักการที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน (กนกวรรณ ตำนอุดม, สัมภาษณ์ 24 เมษายน 2536) แต่ผู้ผลิตละครจะมี บทบาทมากเมื่อมีการคัดเลือกผู้แสดงบทพระเอก นางเอก สำหรับตัวละครคนรับ ใช้ นั้น ผู้ผลิตจะดูว่าตัวละครมีลักษณะอย่างไร ถ้าเป็นบทคนรับใช้ที่เด่น ก็จะพิจารณา นักแสดงที่มีบุคลิกใกล้เคียงกับบทมากที่สุด เพราะนักแสดงแต่ละคนมีความถนัดใน

การแสดงต่างกันไป

2.2 ตัวละครคนใช้กับบทบาทในด้านการให้ความบันเทิง

ลักษณะนิสัยการชมการแสดงของคนไทยได้มีส่วนกำหนดให้จำเป็นต้องมีการแสดงตลก ลักษณะนิสัยคนไทยนั้นเป็นคนที่รักสนุก เห็นความสนุกสนานความรื่นเริง ที่มีความสำคัญในชีวิต (พรณี จิตรพลรักษ์ย์ , 2524) จากการที่อุปนิสัยของคนไทยชอบความสนุกสนานรื่นเริงนี้เอง ละครซึ่งเป็นสิ่งให้ความบันเทิงแก่ผู้ชม จึงต้องมีเนื้อหาตลกขบขันสอดแทรก ไม่ว่าจะเป็นชิงรักหักสวาท อัจฉาวิชา สนุกสนานโศกสลด และที่จะขาดเสียไม่ได้เลยคือบทตลก ที่ต้องมีตัวจำอาวดมาสร้างความครื้นเครงให้กับคนดู ลักษณะนิสัยคนไทยจะไม่ชอบดูอะไรที่เป็นอารมณ์เดียวแบบของตะวันตก (นลินี สีตะสุวรรณ, สัมภาษณ์ 10 กันยายน 2536) ในขณะเดียวกัน ปรวิททางการแสดงที่มหรสพไทยมักแสดงในที่แจ้ง ทำให้ผู้ชมไม่มีสมาธิในการดู บางครั้งจึงต้องมีบทตลกมาช่วยดึงความสนใจ ซึ่งถือว่าเป็นเทคนิคการนำเสนอเรื่องในรูปแบบหนึ่ง

ในขณะเดียวกัน เทคนิคการนำเสนอเรื่องยังมีความสัมพันธ์กับปรวิทของสื่อโทรทัศน์ในปัจจุบันด้วย กล่าวคือ การดูโทรทัศน์ คนชมสามารถที่จะทำกิจกรรมอื่นพร้อมกันไปด้วย ต่างจากการนั่งชมภาพยนตร์ในโรง ซึ่งผู้ชมจะมีสมาธิในการชมมากกว่า ทำให้บทบาทของตัวละครคนใช้นอกจากการเป็นตัวตลกแล้วยังทำหน้าที่เป็นตัวเสริมเล่าเรื่อง (narrator) เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นไปแล้ว หรือให้รายละเอียดตัวละครเอกเพื่อเป็นการตอกย้ำกับคนดู ทำให้เรื่องราวมีความกระจำจรัสชัดแก่ผู้ดูมากยิ่งขึ้น ในขณะนี้ คุณจำนง รังสิกุล ได้วิจารณ์ถึงบทบาท

ของตัวละครคนใช้ไว้ว่า

บทคนใช้ หน้าที่ที่เห็นชัดอย่างหนึ่งก็คือคล้ายๆเป็นตัวประกอบที่สำคัญ คือ เขา
เต็ม บางเรื่องต้นฉบับนวนิยายไม่มี แต่เวลาเขียนสคริปต์อาจเต็มเข้าไป
คือมันเป็นตัวที่เล่าเรื่อง คือที่คนใช้คุยกัน หรือวิพากษ์วิจารณ์อะไรนี้ มันคล้ายๆ
ทำหน้าที่เป็นคนเล่าเรื่อง อธิบายเรื่องให้เข้าใจ ให้คนดูเข้าใจด้วยหรือ
เมื่อวานนี้ คนใช้หันมาพูดกับคนดูเหมือนเลิกหันมาป้องมือกับคนดู

(สัมภาษณ์ 22 เมษายน 2536)

การที่คนรับใช้ออกมาคุยกัน หรือนินทานาย จึงเป็นการเล่าเรื่องแก่
ผู้ชมและเป็นการ"สนทนา"ระหว่างผู้แสดงกับคนดูเช่นเดียวกับที่ลีเกมีการป้องปาก
โดยสิ่งที่พูดนั้นอาจจะเป็นการล้อเลียนสังคม การสอนศีลธรรม และอื่นๆ โดยอาจ
ไม่จำเป็นว่าจะต้องเกี่ยวข้องกับเนื้อเรื่อง วิเชียร ทั้งสุข ผู้เขียนบทละคร
โทรทัศน์ (สัมภาษณ์ 30 มีนาคม 2537) ได้ให้ความเห็นในประเด็นนี้ว่า

" บทคนรับใช้มักไม่ใช่ตัวละครสำคัญของเรื่อง การกระทำของเขาจะไม่มีผล
กระทบต่อการดำเนินเรื่อง บทคนรับใช้จึงเป็นบทที่มีความยืดหยุ่นมากที่สุดและมี
อิสระที่จะสื่อสารกับคนดูได้มากที่สุด และยังสามารถที่จะวิจารณ์การกระทำต่างๆ
แทนคนดูด้วย " เช่น ในละครโทรทัศน์เรื่อง น้ำเซาะทราย (ออกอากาศปี 2536)
บทคนรับใช้ออกมาวิจารณ์การกระทำของบุตรกรอง ซึ่งแย่งสามีของเพื่อนตนเอง
คนรับใช้ได้กลายเป็นปากเสียงที่วิจารณ์การกระทำของตัวละครจากมุมมองของคน
ระดับล่างของสังคม เป็นต้น

นอกจากนี้ ลักษณะอีกอย่างหนึ่งของมหรสพแบบ "ไทย" คือ บทบาท

ของคนดูไม่ได้หายไปจากเรื่องอย่างในวัฒนธรรมการชมภาพยนตร์ของตะวันตก (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2523) พร้อมกันนั้น คนดูเองก็ต้องการความชัดเจนทั้งในเนื้อหาและการสื่ออารมณ์ที่มีสีสันจัดจ้าน เช่น บทดำทอ การทะเลาะตบตี ซึ่งบทอื่นๆ ซึ่งบทนางเอก หรือที่ทักเจ้านายทำไม่ได้ บทคนรับใช้ก็ต้องเข้าตอบสนองในจุดนี้

พร้อมกันนั้น ละครโทรทัศน์ก็ต้องการบทคนรับใช้เพื่อความหลากหลาย มีบทตลกคล้ายเครียดให้กับคนดู ซึ่งเป็นหน้าที่ของตัวละครคนใช้มาตั้งแต่ละครไทยดั้งเดิมแล้ว ในการแสดงของไทยนั้น ตัวตลกมีบทบาทสำคัญมาก เพราะผู้แสดงกับคนดูไม่ได้ตัดขาดกันอย่างการแสดงตะวันตก ซึ่งคนดูจะพยายามซ่อนอารมณ์ตัวตนของผู้ชมขณะมีการแสดง ในทางกลับกัน ตัวตลกจะทำหน้าที่ "สนทนา" กับผู้ชม เป็นการเตือนผู้ชมให้สำนึกถึงความจริงระดับอื่นๆ ซึ่งไม่ได้ปรากฏอยู่บนเวที (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2523) เช่น เมื่อพระเอกคร่ำครวญถึงความรักอันยิ่งใหญ่ของตนที่มีต่อนางเอก ตัวตลกอาจจะเอามาล้อเลียน แสดงถึงมุมมองของคนอื่นๆ ในเรื่องของความรัก ฯลฯ

สำหรับการละครแล้วนั้น บทตลกมีความจำเป็นอย่างยิ่ง นอกเหนือไปจากการที่เป็นขนบธรรมเนียมในการแสดงละครไทยดั้งเดิมดังที่กล่าวไว้ข้างต้นแล้ว ละครยังต้องมีบทตลกเพื่อให้ความบันเทิงแก่คนดูอย่างที่คุณเคยอยู่ ถึงแม้ว่าไม่ใช่ละครทุกเรื่องต้องมีบทคนรับใช้ออกมาพูด แต่สิ่งที่ต้องคงไว้เสมอคือ ต้องมีบทตลก คุณอารีย์ นักดนตรี (สัมภาษณ์ 27 เมษายน 2536) ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างบทตลกชู้โรงกับคนรับใช้ไว้ว่า "ภาพลักษณ์คนใช้นี้ส่วนมากที่จำเป็นอย่างยิ่งสำหรับละคร จะต้องเป็นตลกชู้โรงด้วย ละครบางเรื่องมันจิตใจไป ถ้ามีคนใช้มาเล่นตลกให้เราดูบ้าง เราก็มีความรู้สึกสนุกคล้ายเครียด มันก็มีความ

สำคัญ เป็นตัวประกอบที่มีความสำคัญมากตัวหนึ่ง " บทคนรับใช้จึงเป็นเหมือน " ฟริกโกะ " ช่วยปรุรงรสให้กับละครโทรทัศน์ รูปแบบของตัวตลกที่พบเห็นในละครโทรทัศน์บ่อยๆ จึงเป็นบทคนรับใช้ ซึ่งเป็นผู้ใกล้ชิดหรือมีส่วนร่วมรู้สภาพชีวิตความเป็นไปในครอบครัวของตัวเอง พร้อมๆกันนั้นก็เล่นเป็นตัวชูโรงที่เล่นแล้วทำให้คนดูมีความรู้สึกว่าสนุกสนานไปกับละครเรื่องนั้น

อภิปรายผล

ในการศึกษา บทบาททางสังคมของตัวละครคนรับใช้ในละครโทรทัศน์นี้ มีจุดประสงค์เพื่อทราบถึงการนำเสนอบทบาททางสังคมในละครโทรทัศน์ โดยได้ทำการศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างจากละครโทรทัศน์ ที่ ออกอากาศในช่วงเดือน กรกฎาคม-ธันวาคม 2536 จำนวน 9 เรื่อง ได้แก่ ในฝัน เจ้าสาวแสนกล พรหมอลเวง สองฝั่งคลอง หมาคำ ลอดลายมังกร คนบาป หนึ่งในทรวง และ บ่วง

ผลการศึกษารูปได้ว่า การนำเสนอบทบาททางสังคมของตัวละครคนรับใช้อาศัยสัญลักษณ์ภายนอกเป็นเครื่องชี้บ่งบอกถึงสถานภาพของคนรับใช้ เช่น เครื่องแต่งกาย การพูด ฉาก เป็นต้น การสร้างการรับรู้บทบาทคนรับใช้และการแยกแยะบทบาททางสังคมระหว่างตัวละครคนรับใช้กับเจ้านาย จะเป็นลักษณะของความหมายในเชิงตรงข้ามกัน ความแตกต่างในเรื่องรูปร่างลักษณะ การแต่งกาย โครงสร้างความสัมพันธ์ และภาษาสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการแสดงถึงบทบาททางสังคมของตัวละคร โดยช่วยสื่อถึงความแตกต่างทางสังคมของตัวละครได้เป็นอย่างดี

สำหรับบทคนรับใช้นั้น มีปัจจัยที่กำหนดการนำเสนอและรูปแบบของตัวละครคนรับใช้มาจาก การที่ละครต้องสร้างภาพที่มีความเหมือนจริงให้กับละคร เพราะละครเป็นการจำลองภาพชีวิต ซึ่งต้องให้รายละเอียดสอดคล้องกับความเป็นจริงในเรื่อง บทคนรับใช้จึงเป็นองค์ประกอบที่มีความจำเป็นในการสร้างภาพความเป็นจริงในละครพร้อมกันนั้น นวนิยายก็มีส่วนพื้นฐานในการกำหนดลักษณะตัวละครคนรับใช้ว่าควรมีบทในละครหรือไม่ และมีบทในรูปแบบเช่นไร

นอกจากนี้ บทคนรับใช้ยังมีความจำเป็นในด้านเทคนิคการเล่าเรื่อง ซึ่งมีผลทางอ้อมต่อระบบธุรกิจละคร ละครเป็นความบันเทิงที่เข้าถึงผู้ชมจำนวนมาก การที่ละครบางเรื่องให้คนรับใช้เป็นผู้เล่าเรื่อง เป็นเทคนิคการเล่าเรื่องวิธีหนึ่งที่ย่างที่สุดใน การทำให้ผู้ชมเข้าใจเนื้อหาละคร และง่ายในการติดตามชม การที่ละครมีผู้ติดตามชมเป็นจำนวนมาก ก็มผลทำให้สามารถหาโฆษณา ซึ่งเป็นรายได้หลักของผู้ผลิตละครได้ง่ายขึ้น

ในขณะเดียวกัน การที่ละครแทรกบทคนรับใช้ไว้ในละคร ก็เพื่อสร้างความบันเทิงให้กับผู้ชม บทคนรับใช้นั้นเป็นบทที่มีอิสระในการนำเสนอ ทำให้สามารถแทรกบทตลกต่างๆได้ง่าย ซึ่งเป็นจารีตของละครไทยมาแต่เดิมที่การแสดงละครจะต้องมีบทตลกเพื่อให้ผู้ชมคลายเครียด พร้อมกันนั้นก็เป็นการเพิ่มอรรถรสให้กับละครอีกด้วย

สำหรับ ผลการวิเคราะห์การนำเสนอบทบาททางสังคมของตัวละครคนรับใช้ในละครโทรทัศน์พบว่า มีความเบี่ยงเบนจากสภาพความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในสังคม โดยมีแนวโน้มการนำเสนอที่พยายามรักษาภาพเหมารวม (stereotype)

ภาพของคนรับใช้ในละคร มักถูกมองว่าเป็นผู้ที่มีการศึกษาไม่ดีนัก ไม่มีอำนาจต่อรองกับนายจ้าง ซึ่งภาพที่ให้นี้เป็นสภาพของคนรับใช้ในสังคมศักดินา กล่าวคือ คนรับใช้ตกอยู่ในสภาพของคนผู้น้อยที่มีหน้าที่ต้องเชื่อฟัง และปฏิบัติตามเจ้านาย ซึ่งเป็นผู้ที่มีอำนาจ การถืออำนาจนี้ปรากฏอยู่ในทุกระดับสังคม รวมทั้งในครอบครัว แม้ว่าในปัจจุบันระบบทุนนิยม ที่เชื่อในความเท่าเทียมกันของมนุษย์ จะเข้ามาในสังคมไทย แต่สถานภาพของคนรับใช้ที่มาทำงานแลกเงิน ก็ยังถูกเจ้าของบ้านส่วนใหญ่มองว่าเป็นบ่าว ที่มีสถานภาพต่ำกว่านั่นเอง

การที่ละครโทรทัศน์ นำเสนอบทคนรับใช้ในลักษณะที่เป็นภาพเหมารวม สะท้อนให้เห็นบทบาทหน้าที่ที่สื่อมวลชนมีต่อสังคม คือ สื่อมวลชนมีส่วนช่วยให้สังคมมีความต่อเนื่อง (Mcquail, 1983) ด้วยความพยายามที่จะคงภาพของคนรับใช้ในสังคมเก่าไว้ แม้ว่าละครโทรทัศน์จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงตามสังคมที่มีความเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ แต่ภาพของคนรับใช้ในละครจะมีการเปลี่ยนที่ช้ากว่าสภาพสังคมจริง

นอกจากนี้การที่ละครโทรทัศน์หยิบเอานวนิยายที่เขียนไว้ต่างยุคมานำเสนอใหม่ ทำให้ผู้ชมสามารถรับรู้ถึงสภาพสังคมเดิม ต่างจากละครโทรทัศน์ที่เขียนใหม่ ซึ่งสามารถที่จะให้ภาพชีวิตสังคมที่มีความ "ร่วมสมัย" การนำเสนอบทคนรับใช้ก็จะเปลี่ยนแปลงไปด้วย เช่น ในละครแนว situation comedy เรื่อง ม่าย (ออกอากาศปี 2538) ตัวละครเอกอาศัยอยู่ในคอนโดมิเนียม ในละครก็ยังมี การเสนอบทคนรับใช้เพียงแต่มีการเปลี่ยนรูปแบบเป็นคนทำความสะอาดห้องพักประจำคอนโดมิเนียม ที่ถูกจ้างมาช่วยงานบ้านเป็นเวลาแบบเข้าไปเย็นกลับเป็นต้น สิ่งเหล่านี้ช่วยสะท้อนให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงเล็กๆน้อยๆ ที่เกิดขึ้น

ในสังคม ซึ่งปรากฏให้เห็นในละครละคร

อย่างไรก็ดี เนื่องจากการวิจัยในครั้งนี้ คัดเลือกกลุ่มตัวอย่างจากละครที่ออกอากาศในเดือน กรกฎาคม-ธันวาคม โดยใช้ช่วงเวลา เป็นข้อจำกัดในการเก็บข้อมูล ทำให้ไม่สามารถคัดเลือกละครที่มีบทคนรับใช้เป็นตัวเอกของเรื่องมาทำการศึกษาได้ ตัวละครคนรับใช้ที่นำมาวิเคราะห์ส่วนใหญ่ จึงเป็นตัวละครสมทบ (supporting character) ที่ช่วยให้เห็นบุคลิกและนิสัยของตัวเอกเด่นชัดขึ้น หรือเป็นตัวประกอบ นอกจากนี้ละครที่นำมาศึกษาส่วนใหญ่ ดัดแปลงมาจากนวนิยาย จึงไม่สามารถมองเห็นภาพของตัวละครคนรับใช้ในสังคมปัจจุบัน อย่างที่นำเสนอในละครแนว situation comedy ได้ การศึกษาบทคนรับใช้นี้ จึงไม่สามารถเป็นตัวแทนการนำเสนอบทบาททางสังคมของตัวละครคนรับใช้ทั้งหมดได้อย่างแท้จริง

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยในอนาคต

1. การศึกษาบทคนรับใช้ในครั้งนี้ เป็นการศึกษาการสร้างบทบาททางสังคมของตัวละครสมทบ น่าสนใจที่ทำวิจัยเกี่ยวกับการสร้างความหมายและการนำเสนอบทบาททางสังคมของตัวละครเอกในละครโทรทัศน์
2. การศึกษาการนำเสนอบทบาททางสังคมนี้ เป็นการศึกษาในเรื่องของสารในเชิงวิธีการให้ความหมายและการสร้างการรับรู้ แต่ยังขาดการศึกษาในส่วนของผู้รับสาร จึงควรที่จะมีการศึกษาใน

งานนี้ประกอบต่อไปด้วย

3. จากการทำงานวิจัยชิ้นนี้ มีข้อจำกัดในการสู่มตัวอย่างละคร จึงนำเสนอใจที่จะทำการวิเคราะห์ตัวละครคนรับใช้ที่มีบทเด่นในละคร
4. การศึกษาบทคนรับใช้ที่นำเสนอในละครโทรทัศน์ในเชิงพัฒนาการ ก็เป็นอีกประเด็นหนึ่งที่สนใจทำการวิจัยต่อไป

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย